

Філософія

УДК 274/278-7(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20617049>

**Переваги й обмеження церковних організацій у протестантських
громадах України: порівняльний аналіз баптистської,
п'ятидесятницької та адвентистської традицій**

Кампен Костянтин Степанович,

доктор богослов'я, доцент кафедри богослов'я,

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»,

м. Буча, Київська область,

<https://orcid.org/0000-0003-1315-9830>

Прийнято: 19.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз організаційних моделей трьох провідних протестантських деномінацій в Україні баптистської, п'ятидесятницької та адвентистської за п'ятьма критеріями: структура влади, автономія місцевої громади, роль лідера, місіонерська ефективність і системні ризики. Методологічною основою дослідження слугує веберівська типологія авторитету (традиційний, легально-раціональний, харизматичний), що дозволяє системно зіставити організаційні принципи трьох традицій, не зводячи аналіз до суто богословських дискусій. Встановлено, що баптистська модель, яка ґрунтується на конгрегаціональній автономії, забезпечує демократизм прийняття рішень і стійкість до зовнішнього тиску, однак несе ризики фрагментації та слабшої міжгромадської координації. П'ятидесятницька

модель, базована на харизматичному лідерстві й духовній мобільності, відзначається місіонерським динамізмом і оперативністю реагування в кризових умовах, але виявляє схильність до персоналізації авторитету та організаційної нестабільності при зміні лідера. Адвентистська модель, що поєднує чотирирівневу представницьку структуру з розвиненою мережею освітніх і медичних інституцій, вирізняється стратегічною єдністю й ефективністю довгострокових гуманітарних проєктів, проте схильна до бюрократизації та зниженої гнучкості на локальному рівні. Особлива увага приділяється українському контексту повномасштабного збройного вторгнення (2022–2024), що поставило церкви перед необхідністю оперативної гуманітарної відповіді та переосмислення місіонерської парадигми. Констатується, що жодна з моделей не є апіорно оптимальною: ефективний розвиток протестантських громад в Україні потребує балансу між автономією, відповідальним лідерством і організаційною єдністю.

Ключові слова: протестантизм в Україні, церковна організація, баптисти, п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня, еклезіологія, харизматичне лідерство, конгрегаціональна автономія, місіонерська діяльність, релігія і війна.

Advantages and Limitations of Church Organizations in Protestant Communities of Ukraine: A Comparative Analysis of the Baptist, Pentecostal, and Adventist Traditions

Kostiantyn Kampen,

Doctor of Theology, Associate Professor of the Department of Theology,

Ukrainian institute of arts and sciences, Bucha, Kyiv region,

<https://orcid.org/0000-0002-6924-3866>.

Abstract. *This article provides a comparative analysis of the organizational models of three leading Protestant denominations in Ukraine Baptist, Pentecostal, and Seventh-day Adventist –across five criteria: authority structure, local congregation autonomy, the role of leadership, missionary effectiveness, and systemic risks. The theoretical framework draws on Max Weber’s typology of authority (traditional, legal-rational, and charismatic), which allows for a systematic comparison of the organizational principles of the three traditions beyond purely theological discussion. The Baptist model, grounded in congregational autonomy, ensures democratic decision-making and resilience against external pressure, yet carries risks of fragmentation and weaker inter-congregational coordination. The Pentecostal model, built on charismatic leadership and spiritual mobility, exhibits strong missionary dynamism and rapid crisis response, but tends toward personalization of authority and organizational instability upon leadership transitions. The Adventist model, combining a four-level representative structure with an extensive network of educational and medical institutions, demonstrates strategic coherence and effectiveness in long-term humanitarian projects, while remaining vulnerable to bureaucratization and reduced flexibility at the local level. Special attention is paid to the Ukrainian context of full-scale armed aggression (2022–2024), which confronted churches with the urgent need for humanitarian response and a rethinking of their missionary paradigm. The study concludes that no single model is inherently optimal: the effective development of Protestant communities in Ukraine requires a balance between congregational autonomy, accountable leadership, and organizational unity.*

Keywords: *Protestantism in Ukraine, church organization, Baptists, Pentecostals, Seventh-day Adventists, ecclesiology, charismatic leadership, congregational autonomy, missionary activity, religion and war.*

Постановка проблеми. Протестантизм в Україні є одним з найдинамічніших релігійних явищ пострадянського простору. Три найбільші деномінаційні групи Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ), п'ятидесятницькі церкви та Церква адвентистів сьомого дня налічують у сукупності понад 260 тисяч зареєстрованих членів і тисячі активних громад [1]. Водночас вони суттєво різняться за принципами внутрішньої організації, розподілом влади та механізмами прийняття рішень. Питання церковної організації набуває особливої актуальності в умовах повномасштабного збройного вторгнення Росії проти України, що розпочалося 24 лютого 2022 року. Вимушена міграція, гуманітарні виклики, необхідність оперативного реагування на потреби громад у зонах бойових дій поставили перед протестантськими церквами завдання, для вирішення яких організаційна модель має пряме практичне значення [2]. Ефективність місіонерської діяльності, збереження єдності та здатність до стратегічного планування значною мірою залежать від того, як структурована конкретна деномінація.

Метою цієї статті є порівняльний аналіз переваг та обмежень організаційних моделей трьох провідних протестантських традицій в Україні –баптистської, п'ятидесятницької та адвентистської за критеріями: структура влади, автономія місцевої громади, роль лідера, місіонерська ефективність і системні ризики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняльний аналіз церковних організаційних моделей вимагає чітко визначених аналітичних критеріїв. У цій статті застосовуються п'ять взаємопов'язаних параметрів, що відображають як теологічний, так і соціологічний виміри церковного устрою.

Перший критерій – це структура влади стосується того, як розподіляються повноваження між індивідуальними лідерами, місцевими зборами та вищими церковними інстанціями. Другий – це автономія місцевої

громади визначає ступінь незалежності окремої церкви від зовнішнього регулювання. Третій критерій – це роль лідера аналізує функції пастора або єпископа як богословської, організаційної та харизматичної постаті. Четвертий – це місіонерська ефективність оцінює здатність організаційної структури підтримувати євангелізаційну й гуманітарну місію. П'ятий – це ризики та обмеження фіксує системні вразливості кожної моделі. Теоретичною основою аналізу слугує веберівська типологія авторитету: традиційний, легально-раціональний і харизматичний [3]. Ця схема дозволяє систематизувати організаційні відмінності між деномінаціями, не зводячи їх лише до богословських дискусій.

Баптистська традиція ґрунтується на принципі автономії місцевої церкви: кожна громада є самоврядною одиницею, що не підпорядкована жодній зовнішній ієрархії. Як зазначає Dallas Baptist University, «автономія означає, що кожна баптистська церква самостійно обирає пасторське керівництво, визначає форму богослужіння, вирішує фінансові питання та керує іншими справами без зовнішнього контролю» [4]. Деномінаційні організації асоціації та союзи церков – не мають владних повноважень щодо місцевих громад.

В Україні ВСЦ ЄХБ, заснований у 1918 році та переосмислений після 1990 року як незалежний від Росії, об'єднує понад 2 150 церков і 1 12 000 членів [1]. Дослідження Олександра Гейченка, присвячене еклезіологічній природі українських баптистських асоціацій, показує, що місцева автономія є не лише практичним принципом, а й богословською позицією: громади розуміють себе як самодостатні завітні спільноти [5]. Водночас автор зазначає, що традиційна євангельська теологія «з її акцентом на індивідуальній відповідальності та незалежності спільнот віри нерідко не здатна запропонувати міцне еклезіальне бачення єдності Церкви Христової» [5].

До переваг баптистської моделі належать: демократичність прийняття рішень, висока залученість рядових членів, гнучкість у реагуванні на місцеві потреби та стійкість до централізованих зловживань владою. Саме ця децентралізована структура дозволила українським баптистам у 1920–1930-х роках зберегти відносну самостійність попри тиск радянського режиму, хоча розвинена інституційна структура Українського союзу об'єднань баптистів (УСОБ) зрештою стала однією з причин державного втручання [5].

Обмеження цієї моделі пов'язані насамперед із ризиком фрагментації та ускладненою координацією між громадами. Критика баптистської еkleзіології вказує, що «місцева автономія з трудом уникає зловживань», а церковний устрій має практичні наслідки, яким необхідно давати відповідь [5]. Крім того, відсутність механізмів примусової підзвітності між громадами може уповільнювати реалізацію стратегічних місіонерських проєктів.

П'ятидесятницька традиція в Україні має складну і трагічну історію. Перші п'ятидесятницькі групи з'явилися в Одесі в 1920 році, а їхній засновник Іван Вороняєв (1885–1937) заклав засади слов'янського п'ятидесятництва [7]. У 1944–1945 роках радянська влада примусово включила п'ятидесятницькі громади до Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів, намагаючись витіснити характерні практики глосолалію та інші духовні дари [8]. Ця примусова асиміляція поглибила розрив між харизматичною і церковно-інституційною ідентичністю п'ятидесятників. Роман Соловій професор богослов'я Педагогічного університету ім. Драгоманова в Києві та директор Eastern European Institute of Theology у Львові у своєму дослідженні «Pentecostalism in Western Ukraine» показує, що харизматичне лідерство і «здатність Святого Духа змінювати звичні форми та структури церковних організацій, якщо вони не дозволяють здійснювати місію Бога» є теологічним ядром п'ятидесятницького самоуявлення [8]. Саме звідси впливають як гнучкість, так і вразливість цієї організаційної культури.

Ключовою перевагою п'ятидесятницької моделі є місіонерський динамізм. Під час повномасштабного вторгнення 2022 року п'ятидесятницькі церкви, за даними Асамблеї Бога, евакуювали понад 100 000 людей з районів бойових дій, а громади в деокупованих регіонах, зокрема в Херсоні, зафіксували рекордне зростання відвідуваності [9]. Емоційна залученість вірян, мобільність малих груп і висока особиста ініціатива пасторів забезпечують швидкість реагування в кризових умовах.

Разом з тим харизматичне лідерство, проаналізоване у веберівській традиції, є за природою своєю нестабільним: воно «революційне» й «особистісне», а тому вкрай вразливе до зміни лідера [3]. Дослідження харизматичного лідерства в незалежних п'ятидесятницьких церквах констатує, що авторитет лідера часто персоналізується до такої міри, що «рутинізація харизми» або сповільнюється, або не відбувається [10]. Це створює ризики персоналізму, браку підзвітності та організаційної нестабільності в разі відходу засновника.

Церква адвентистів сьомого дня (ЦАСД) являє собою приклад найбільш інституціоналізованої організаційної моделі серед трьох розглянутих деномінацій. Адвентистська структура складається з чотирьох рівнів: місцева церква, місцева конференція/місія, уніонна конференція, Генеральна конференція [11]. Кожен рівень управляється представницьким органом, а авторитет у формальному сенсі походить від членства у місцевих церквах. Дослідник Стенлі Паттерсон характеризує цю структуру як «ієрархію порядку, а не ієрархію влади» авторитет вкладений у колективне членство, а не в окремих лідерів [12]. Водночас аналіз Spectrum Magazine вказує на те, що протягом останніх десятиліть у ЦАСД спостерігається тенденція до «зсуву у бік ієрархічної та централізованої церкви», що суперечить як протестантським принципам, так і оригінальному задуму 1901 року (ліберальна адвентистська точка зору на діючу структуру ЦАСД) [13].

Головними перевагами адвентистської моделі є: глобальна єдність доктрини та практики, розвинена мережа освітніх і медичних закладів (понад 7 500 шкіл і чисельні лікарні у всьому світі [14]), стратегічне планування через Генеральну конференцію, а також ефективна гуманітарна діяльність через ADRA (Adventist Development and Relief Agency). Під час конфлікту 2014-2016 років у Східній Україні адвентистська стратегія уникнення політизації дозволила зберегти майже всі 101 молитовні будинки в регіоні, а кількість хрещень подвоїлася [15].

Обмеженнями адвентистської моделі є ризик бюрократизації та зниженої гнучкості на місцях. Централізоване управління ускладнює швидке реагування на специфічні потреби окремих громад. Крім того, дослідження стратегій релігійної комунікації ЦАСД в Україні під час повномасштабного вторгнення показує, що медійна платформа «Надія» зіткнулась із суперечністю між інституційним принципом нейтральності та неможливістю залишатися відстороненою «від реалій суспільства, яке живе у стані війни» [16].

Зіставлення трьох моделей виявляє системну закономірність: кожна організаційна форма є водночас рішенням однієї проблеми і джерелом іншої. Баптистська автономія максимізує демократизм і стійкість до зовнішнього тиску, але ускладнює координацію. П'ятидесятницька харизматичність забезпечує швидкість і місіонерський запал, але пов'язує долю громади з особою конкретного лідера. Адвентистська системність гарантує єдність і довгострокове планування, але знижує гнучкість на периферії.

Якщо застосувати веберівську аналітику, баптизм тяжіє до легально-раціонального авторитету на рівні громади (рішення приймаються через голосування й внутрішні норми), п'ятидесятництво до харизматичного (персональний авторитет пастора як носія Духа), а адвентизм поєднує легально-раціональний та традиційний типи (бюрократизована процедура і

збереження доктринальної спадщини) [3]. Жоден із цих типів не є «нейтральним» щодо місіонерської ефективності, усі вони мають свою логіку успіху і свою логіку провалу. Дослідження Соловія «The Church Amidst the War of Attrition» (2024) свідчить, що традиційна місіонерська модель, яка зосереджувалась виключно на євангелізації, поступово замінюється «більш цілісним та інклюзивним підходом до місіонерської теології і практики» з акцентом на «солідарності, соціальній відповідальності та пророчому баченні» [2]. Ця трансформація по-різному реалізується залежно від організаційної моделі: адвентисти здійснюють її через інституційні канали (ADRA), баптисти через ініціативи місцевих громад, п'ятидесятники через мережі особистих зв'язків.

Специфіка України поєднання православної культурної матриці, радянської спадщини переслідувань і активної фази збройного конфлікту формує особливе середовище для протестантських організаційних структур. За даними Kyiv Post та Eurasian Review, протестантські деномінації –баптисти, п'ятидесятники й адвентисти становлять близько 2-4% населення України, однак їхній вплив, особливо в центральних і західних регіонах, суттєво виріс завдяки місіонерській роботі, молодіжним програмам і гуманітарній допомозі [17]. Одним із маркерів організаційної зрілості стало відокремлення від євразійських союзів: після 24 лютого 2022 року українські баптисти, п'ятидесятники й адвентисти вийшли зі спільних євразійських деномінаційних структур, де Росія мала домінуючий вплив [18]. Цей крок засвідчив не лише політичну, а й еклезіологічну зрілість, тобто готовність взяти на себе повну відповідальність за власну організаційну ідентичність.

Дослідник Пітер Пеннер у статті «Attitudes toward War and Peace in the Ukrainian Evangelical Context» (Religions, 2024) констатує, що традиційний пацифізм євангельських громад поступово трансформується під тиском реалій конфлікту, а церковні спільноти шукають нові богословські рамки для

осмислення своїх стосунків з державою і воєнним обов'язком [19]. Цей процес також відбувається по-різному в різних деномінаційних традиціях: централізована адвентистська структура уможливорює більш виважену й одноголосну позицію, тоді як баптистська і п'ятидесятницька децентралізація допускає більшу внутрішню варіативність.

В умовах гуманітарних викликів виявляється, що найбільш ефективними є ті громади, які поєднують локальну ініціативу з ширшою координацією. Баптисти продемонстрували здатність до швидкого розгортання малих гуманітарних ініціатив; п'ятидесятники до масштабної евакуації та соціальних проєктів; адвентисти через ADRA до системної й довготривалої допомоги з чіткою звітністю перед міжнародними донорами [20].

Висновки. Проведений порівняльний аналіз трьох організаційних моделей протестантських деномінацій в Україні дозволяє сформулювати такі висновки. Жодна з розглянутих моделей не є апіорно ефективнішою: кожна оптимізована для певного типу завдань і середовища. Баптистська автономія найкраще підходить для ситуацій, де важлива місцева специфіка й довіра громади; п'ятидесятницька харизматичність для динамічного реагування на кризи; адвентистська системність для реалізації довгострокових освітніх, медичних і гуманітарних проєктів. Умови збройного конфлікту посилюють переваги і ризики кожної моделі одночасно. Децентралізовані структури набувають гнучкості, але ризикують координаційною роздробленістю; централізовані зберігають єдність, але можуть реагувати повільніше. Сучасна трансформація місіонерської парадигми українського протестантизму в бік більш цілісного, соціально орієнтованого підходу вимагає від кожної деномінації переосмислення власної організаційної культури: баптистам розбудови міжгромадської координації, п'ятидесятникам інституційної підзвітності лідерів, адвентистам більшої децентралізації оперативних рішень.

Оптимальний розвиток протестантських громад в Україні, таким чином, полягає не у виборі однієї «правильної» моделі, а в балансі між автономією місцевих церков, відповідальним і підзвітним лідерством та організаційною єдністю на рівні деномінаційних союзів.

Список використаних джерел

1. All-Ukrainian Union of Churches of Evangelical Christian Baptists. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/All-Ukrainian_Union_of_Churches_of_Evangelical_Christian_Baptists (date of access: 20.03.2026).
2. Soloviy R. The Church Amidst the War of Attrition: Ukrainian Evangelical Community in Search of a New Mission Paradigm. *Religions*. 2024. Vol. 15, no. 9. P. 1136. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel15091136>.
3. Weber M. The Theory of Social and Economic Organization / Trans. A. M. Henderson, T. Parsons. New York: Free Press, 1997. 436 p.
4. Baptists Believe in Church Autonomy. *Center for Baptist History and Heritage, Dallas Baptist University*. URL: <https://www.dbu.edu/baptist-heritage/articles/baptists-believe-in-church-autonomy/> (date of access: 20.03.2026).
5. Geychenko O. Re-constructing a Ukrainian Baptist understanding of the ecclesiological nature of associations of churches through dialogue with Paul S. Fiddes' covenant ecclesiology : PhD thesis. University of St Andrews, 2020. 356 p. DOI: <https://doi.org/10.17630/10023-20376>.
6. Arnette J. The Congregational Way: A Cure for Theological Angst. *Theology and Culture in Review*. 2024. URL: <https://justinarnette.substack.com/p/the-congregational-way-a-cure-for> (date of access: 20.03.2026).

7. Slavic Pentecostalism: Ivan Voronaev and the Pentecostal Heritage. *Flower Pentecostal Heritage Center*. 2025. URL: <https://ifphc.wordpress.com/tag/slavic-pentecostalism/> (date of access: 20.03.2026).

8. Soloviy R. Pentecostalism in Western Ukraine: Historical Development and Current Theological Challenges. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2020. Vol. 40. no. 7. P. 87–105. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol40/iss7/7>. (date of access: 20.03.2026).

9. Ukraine's Pentecostal Churches Growing Tremendously. *Assemblies of God News*. 2023. URL: <https://news.ag.org/en/article-repository/news/2023/05/ukraine-s-pentecostal-churches-growing-tremendously> (date of access: 20.03.2026).

10. Obara Ch. M. A Critical Analysis of Reinhard Bonnke's Charismatic Leadership Paradigm. *Spiritus*. 2022. Vol. 7. no. 2. P. 243–268. DOI: <https://doi.org/10.31380/2573-6345.1279>.

11. Structure. *Seventh-day Adventist Church*. URL: <https://adventist.org/identity/structure> (date of access: 20.03.2026).

12. Patterson St. E. The Place of Authority in the Organizational Structure of the Seventh-day Adventist Church. *Pacific Union Conference of SDA*. 2019. 14 p. URL: <http://www.pcsda.org/wp-content/uploads/2014/10/The-Place-of-Authority-in-the-SDA-Organizational-Structure1.pdf> (date of access: 20.03.2026).

13. McField E. Origins, Culture, and Structure of the Seventh-day Adventist Church. *Spectrum Magazine*. 2018. URL: <https://spectrummagazine.org/views/origins-culture-and-structure-seventh-day-adventist-church-keys-understanding-rejection/>. (date of access: 20.03.2026).

14. Seventh-day Adventist Church. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Polity_of_the_Seventh-day_Adventist_Church (date of access: 20.03.2026).

15. McChesne A. Mission Emphasis Spares Adventist Church in Conflict-Torn East Ukraine. *Adventist Mission*. 2017. URL: <https://www.adventistmission.org/mission-emphasis-spares-adventist-church-in-conflict-torn-east-ukraine> (date of access: 20.03.2026).
16. Kuryliak V. Strategies of Religious Communication of the Seventh-day Adventist Church in the Context of Russia's War Against Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. Vol. 45. no. 2. P. 130–145. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2598>.
17. Kirichenko D. Ukrainian Protestants Wrestle With War and Faith. *Kyiv Post*. 2025. URL: <https://www.kyivpost.com/post/50589> (дата звернення: 20.03.2026).
18. Balaklytsky M. The Position of Ukrainian Protestants Regarding the War in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2022. Vol. 42. P. 166–180. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2462>.
19. Penner P. Attitudes toward War and Peace in the Ukrainian Evangelical Context. *Religions*. 2024. Vol. 15, no. 1. P. 24. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel15010024>.
20. ADRA Calls for Peace, Mobilizes Relief for Millions of People Impacted by the War in Ukraine. *North American Division of Seventh-day Adventists*. 2022. URL: <https://www.nadadventist.org/news/adra-calls-peace-mobilizes-relief-millions-people-impacted-war-ukraine> (date of access: 20.03.2026).